

Захоплюючі розповіді

КУПИТИ

«Захоплюючі розповіді» Алі Сафі належать до найпопулярніших творів перської літератури. Вже понад чотириста років цю книгу читають у країнах, де поширена перська мова та близькі їй таджицька і фарсі-кабулі: в Ірані, Афганістані, Таджикистані, окремих районах Узбекистану, Пакистану та Індії. Остаточна її редакція була завершена письменником у 1533 році. Назва книги «Латаїф ат-таваїф» («Жартівливі оповідки про людей різних верств») якнайповніше відображає її зміст — у ній письменник зібрав усе найцікавіше і найкраще із арабської та перської класичної літератури. «Захоплюючі розповіді» можна справедливо назвати першою антологією перського гумору — дотепного, лагідного і повчального. Видання адресоване широкому колу читачів.

Захондҳои розиовиғи

مولانا فخر الدین علی صفی

© Видавництво Богдан

www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-8234-1

Алі Сафі
Захоплюючі розповіді

З перської переклав

Роман Гамада

Серія «Скарби Сходу» заснована 2008 року

У книзі використано

іранські книжкові мініатюри

Переклав з перської Роман Гамада

Вірші переклав Микола Ільницький

Перекладено за виданням: Мавляна Фахр ед-дін Алі Сафі.

Латаїф ат-таваїф. — Тегран: Ентешарат-е «Екбал», 1378/1957.

ФАХР ЕД-ДІН АЛІ САФІ ТА ЙОГО АНТОЛОГІЯ «ЛАТАЇФ АТ-ТАВАЇФ»

Повне ім'я письменника мавляна Фахр ед-дін Алі Сафі ібн Камаль ед-дін Камаль Хусейн Ваїз аль-Кашефі. Народився Алі Сафі наприкінці 60-х або ж на самому початку 70-х років XV ст. в місті Герат, що на північному заході сучасного Афганістану, або ж, як припускають, в іранському місті Сабзавар, звідки привіз його у ранньому дитинстві в Герат батько. Його батько Хусейн Ваїз Кашефі (пом. у 910/1504-1505) був професійним проповідником-ваїзом, а також блискучим письменником, автором «Анваре Согейлі» («Сузір'я Канопи»), «рафіновано-витонченої» переробки пам'ятки давньоіндійської літератури «Каліла й Димна», яка, в свою чергу, послужила основою для переробки відомого письменника і вченого, крупного державного діяча Індії другої половини XVI-початку XVII ст. Абу-ль-Фазля Аллямі (958-1011/1551-1602 рр.) під назвою «Ійаре данеш» («Пробний камінь знань»), написаний перською мовою і завершений 996/1558 р.

Даних про життя Алі Сафі та його батька збереглося небагато. Більше відомо про його рідне місто Герат, яке наприкінці XV ст. було великим культурним та літературним центром. На рубежі XIV і XV ст.

в Гераті сформувалась нова так звана тимуридська, або гератська, школа художників-мініатюристів, найвизначнішим представником якої був геніальний художник Камаль ед-дін Бегзад (пом. у 1533 або ж у 1536 р.). У Гераті також процвітало мистецтво каліграфії, яке високо цінувалось в Ірані. В цьому ж місті творили і останній класик персько-таджицької літератури Нур ед-дін Абдаррахман Джамі (1414-1492), яка після XVI ст. розійшлася на перську, таджицьку та індо-перську, та основоположник узбецької класичної літератури Алі-Шер Навої (1441-1501), який так само писав вірші перською мовою під літературним псевдонімом Фані.

Більшість істориків та антологістів тієї доби стосовно біографії Алі Сафі та його батька Хусейна Ваїза Кашефі обмежуються лише невеликими згадками, зокрема відомий учений Хадж Ма'сум Алі-шах, більше знаний як Мірза-Ага, у своїй книзі «Тараїк аль-хакаїк» («Шляхи [пізнання] істин»), повторюючи Джамі, говорить: «Фахр ед-дін Алі ібн Мавляна Хусейн аль-Кашефі, його літературний псевдонім Сафі <...> Він написав книгу «Рашахат айн аль-хайат» («Краплі з джерела життя») у 909/1503 році, і слово «рашахат» за сумою літер за абджадом (909) якраз і є датою написання цієї книги. В тій же книзі він причисляє себе до суфійського ордену накшбандія, і каже, що він мюрид-послідовник відомого шейха Ходжі Убайдаллаха Ахрара». Того самого Насір ед-діна Убайдаллаха аль-Ахрара ібн Махмуда аш-Шаші (1404-1490), який був у «золотому ланцюзі спадкоємності» учнем і послідовником Султан ед-діна Саад ед-діна Мохаммеда аль-Кашгарі (пом. у 1445 р.). Як відомо, Саад ед-дін Кашгарі із суфійського ордену накшбандія був духовним наставником Абдаррахмана Джамі, і вважається, що його учневі Ходжі Ахрару Джамі присвятив свою другу поему «Тухфат аль-ахрар», яка може перекладатися також і як «дарунок вільним від усього суфіям». Так само й «Рашахат айн аль-хайат» спеціально була присвячена Ходжі Ахрарові. Не знати, чи сам Алі Сафі був палким прихильником суфіїв, в усякому разі у своїй антології «Латаїф ат-таваїф» він говорить про них неодмінно з пошаною, зокрема у сьомій главі «Захоплюючі оповіді про шейхів, учених, суддів, законознавців та їхні напучування» наводить такі мудрощі:

«Муртаеш, шукач істини з Іраку, який не мав собі рівних у вченості,

розказував: «Я спитався в Абу-Абдаллаха Хадрамі, великого суфія і який ось уже двадцять років ні з ким не розмовляв: «Хто такі суфії?» Відказав він мені віршем Корану: «Поміж віруючих є такі люди, які правдиві в тому, в чому дали обітницю Алахові».

«Муртаеш так само розказував: «Знову я в нього спитався: «Яка риса визначає суфіїв?» Відказав він мені віршем Корану: «...вони з піднятими догори головами, погляди до них не вертаються, а серця їхні — повітря».

На час літературної та проповідницької діяльності Алі Сафі, як свідчать історичні й літературні джерела, Герат уже «втратив своє значення крупного культурного центру і був сильно зруйнований та спустошений узбецькими правителями Середньої Азії із династії Шейбанідів та новими володарями Ірану із династії Сефевідів, які безнастанно відвойовували це місто одне в одного». Війни з узбецькими ханствами Середньої Азії тривали при шахові Тагмаспі I (1524-1576) безперервно. Узбецькі хани Мавераннагра майже щорічно здійснювали походи в Хорасан і не раз брали місто Герат. Так, у 1528 році кизилбаші завдали Убайдуллах-ханові Узбецькому нищівної поразки при Турбет-е шах Джам, але щойно кизилбашське військо відійшло, Убайдуллах-хан знову взяв гору і зайняв, правда на час, Мешгед і Герат (1529 р.). За свідченням Мунтазіма Насирі, «у 938/1532 році 29 рамазана Убейд-хан з великим військом підійшов до Герата і взяв місто в облогу, і перейняв він городянам дорогу для води і харчів, і справа гератців із дня на день ставала все гіршою та сутужнішою, і голод сягнув такої міри, що люди стали їсти м'ясо собак та котів, і це місто перебувало в осаді й голоді аж до 14-го рабі-уль-авваля 939/1533 року, коли до Убейд-хана дійшла звістка про наближення в цю сторону шаха Тагмаспа і він вдався до втечі, і Герат був звільнений від облоги».

За невідомих обставин та без жодної видимої причини Алі Сафі, як і багатьох інших городян, під час осади Герата правителем Абу-ль-Газі, який більше відомий як Убайдуллах-хан-Узбек (1534-1539), було вкинуто до в'язниці. Про це він розповідає в передмові до своєї книги «Латаїф ат-таваїф»: «У перших місяцях 939/1533 року із причини перемінності долі та непостійності днів, після звільнення й порятунку від однорічного гератського ув'язнення, після перенесених різного

роду труднощів та знущань я покинув межі Герата й подався в гори Гарджистану». Отже після звільнення Герата від Убайдаллах-хана, після перенесених страждань в останні роки і виснажений до краю Алі Сафі вирішив податися в яке безпечніше місце. Він вирушив у Гарджистан, глуху гірську провінцію з непрохідними дорогами, розташовану на схід від Герата, між Мерв-ар-рудом та Газною, аби там знайти захисток в шаха Сейф аль-Мулюка Мохаммед-Султана, який внаслідок усіх тих переворотів в Хорасані здобув собі незалежність. Шах Мохаммед-Султан ласкаво прийняв Алі Сафі, і відтоді його страждання життя перемінилося в спокій. На знак подяки за вчинені добродійства він написав шахові похвальну касиду і подарував йому з посвятою «Латаїф ат-таваїф», написану в попередні роки. «Я прийшов у це царство, що немов найвищий рай, я знайшов порятунком від пекла і знегод безмежних. Тисяча подяк Господові, що через прихильність султана минулися постійні біди й безконечні лиха. Воістину, після знегод приходить полегша. (Тут буквально цитується 6-й аят Корану із 94-ої глави: «Після труднощів — полегша»). Тисяча радощів зосталася мені, і тисячні щастя довічні».

Та не привела йому доля після стількох пригод і знегод пожити в мирі й лагоді: шах Тагмасп I Сефеві в перших місяцях весни того ж року виправив Мунташа-Султана, Хусейн-хана й еміра Бека-Румлу на завоювання Гарджистану, а сам подався на прощу в Мешгед, до гробниці восьмого шийтського імама Алі-Різи. Про це, зокрема, розповідається в істориків Ахмеда ібн Мохаммеда аль-Гаффарі аль-Казвіні у його творі «Нусах-е джаган-арай» («Списки прикрашувача світу»), присвяченому шахові Тагмаспу I, якого й стосується епітет «прикрашувач світу», та Хасана-бека Румлу «Ахсан ат-таваріх» («Найкращий із літописів»). «Оскільки рай Гарджистану перемінився в палаюче пекло», за образним висловом іранського вченого Ахмада Гультін-е Маані, Алі Сафі був змушений знову вдатися до втечі, і цього разу повертати назад до Герата. Через численні випробування, яких йому довелося зазнати в останні роки, виснажений важкими гірськими дорогами Гарджистану він помер біля стін Герата того ж 1533 року, і його тіло внесли до міста на погребальних ношах.

Окрім уже згадуваної книги «Рашахат айн аль-хайат» («Краплі з джерела життя»), яка є цінним джерелом з історії філософської та

релігійної думки Середнього Сходу та Середньої Азії XIV-XV ст., зокрема джерелом вивчення діяльності суфійського ордену накшбандія (цей твір був перекладений арабською мовою Таджаддіном ібн Закарією, помер у Мецці 1050/1540 року), Алі Сафі написав ще кілька книг релігійного й богословського характеру, а також поему-маснаві «Махмуд у Айаз» («Махмуд і Айаз»), написану тим самим віршовим розміром, що й поема «Лейлі й Меджнун» Нізамі Гянджеві.

Та лише «Латаїф ат-таваїф», як справедливо кажуть дослідники, закріпили ім'я Алі Сафі в історії літератури перською мовою. Буквальний переклад назви книги, заримованої згідно з історико-літературною традицією, звучить таким чином: «Витончені жарти про людей різних верств», і ця назва цілковито й повністю відображає зміст книги. Побудована за відомим і вже не раз апробованим принципом чіткої композиції та тематичної класифікації, започаткованим класиками арабської літератури Абу-ль-Фараджем аль-Ісфгані (897-967) в «Кетаб аль-агані» («Книга пісень») та Ібн Раббігі (пом. у 939 р.) в «Аль-екд аль-Фарід» («Чудовне намисто») та згодом підтриманим класиками перської літератури Кей-Каусом ібн Іскандаром, Сааді Шіразі й Абдаррахманом Джамі, «Латаїф ат-таваїф» складається із чотирнадцяти тематичних глав, викладених у логічній послідовності згідно тогочасних вимог. Відкривається книга «обґрунтуванням та бажаністю жартів», підкріпленням висловлюваннями Святого Пророка та його наступника і які великою мірою полягають на хадісах, свідченнях його сподвижників та інших богословських авторитетів. Оті підкріплення часом не лише однотипні, а й буквальні, апелюючи до тих самих автентичних джерел та мухаддисів, чим і пояснюється те, що Алі Сафі повторює ту саму формулу, наведену Джамі в «Шостому саду» свого «Багарістану»: «Відомо також, що Пророк, нехай Аллах благословить його та весь рід, зволив сказати: «Нехай щирий мусульманин буде веселуном та дотепником, а криводушний — із кислим видом та насупленими бровами». Святий повелитель Алі, нехай над ним буде мир, сказав: «Жодної біди в тім немає, коли хтось так сипле жартами, що позбавляє людей лихого гумору і звеселяє їхню натуру».

Посилання на Пророка та його наступника потрібне було лишень з єдиною метою, аби на загальному тлі високої поезії, яка посідала

панівне й почесне місце в перській літературі, надати ваги такому жанру писання, як «латаїфи», легалізувати їх, всіляко підкріплюючи відповідними хадісами, з багатьма застереженнями та примовляннями. «Хист красномовства, яким зволить розпоряджатися лишень господь Бог і який є одним із шляхетних достоїнств людини, подвійного кшталту: перший — це серйозна й поважна бесіда, а другий — малопристойний жарт; перевага серйозної бесіди над сороміцькими жартами настільки очевидна, що не потребує доказів. Та, на жаль, серйозна розмова часто породжує нудьгу, а жарти нерідко в декого викликають ворожість, презирство та зневагу», — так каже Убейд Закані (пом. у 1371 р.) у пародійному творі «Ресале-йе дильгушай» («Трактат на розвагу серця»). Двома століттями раніше інший перський класик Унсур аль-Маалі Кей-Кавус (1021/2-1098/9) писав з цього приводу в «Кабус-наме», присвяченій своєму синові Гіляншаху: «Знай же, сину, що кажуть: жарт — вступ до зла, тобто жарт передує всілякого роду лихам. Скільки змоги твоєї, остерігайся нерозумних жартів, а коли вже жартуєш — не роби цього у п'яному вигляді, бо станеться зло і лихо <...> Та джерело всякого зла і незгод — жарт, і остерігайся жартів, хоча жартувати — не вада й не гріх, тому що навіть Пророк зволив жартувати».

Значення «Латаїф ат-таваїф» полягає передусім в тому, що письменник зібрав у цій книзі все найкраще з творів, писаних як перською, так і арабською мовою. «Латаїф ат-таваїф» з повним правом можна назвати енциклопедією перського гумору, яка за обсягом та багатством матеріалу (число історичних осіб доходить до тисячі) співвідноситься із твором великого антологіста Мохаммеда Ауфі (1172/1177-1233/1243) «Джавамі аль-гекайат ва лавамі ар-ревайат» («Зібрання історій та світочі переказів»). Як і його великий попередник, Алі Сафі віддав перевагу так званому історичному чи ж псевдоісторичному анекдотові, який становить собою коротке захоплююче або ж повчальне оповідання, де героєм виступає історична (часом вигадана, але яка вважається історичною) особа. Історичні анекдоти, із виразною сентенційністю та афористичністю, як правило, переслідують єдино дидактичну мету, аби на конкретних прикладах «із життя» видатних людей проілюструвати й підтвердити ті чи інші моральні постулати. Дидактична спрямованість визначає

загалом всю перську літературу починаючи від обрамлених повістей «Сіндбад-наме» аз-Загірі ас-Самарканді (XII ст.) та анонімної «Бахтіяр-наме» (час її створення можна впевнено віднести до XI-XII ст.), в основі яких лежать мотиви давньоіндійської дидактичної літератури. Якщо в одних випадках дидактика виступає відкрито у формі «зерцал», то в інших, уже етико-дидактичних творах, вона подається в «дещо замаскованому вигляді», як, зокрема, в «Бустані» й «Гулістані» Сааді Шіразі.

Моралізаторство із вставними оповіданнями-ілюстраціями виступає майже неодмінним елементом перських історичних текстів, звідки письменники, зокрема Алі Сафі, щедро черпали матеріал для своїх творів. Так, в «Джавам-е таваріх» («Збірник літописів») видатного перського історика Рашид ед-діна Фазлаллаха Алі Гамадані (1247-1318), візира монгольських правителів Газан-хана та Ольджайту-хана, про сина якого Ходжу Гіяс ед-діна Мохаммеда Рашиді згадує Алі Сафі, наводиться таке оповідання: «Одного разу Чінгіз-хан у колі придворних став вихвалитися з приводу того, що ось він, Чінгіз-хан, перебив таку силу людей, і від цього його слава буде вічна. Казій не витерпів: «Якщо хан дарує мені аман (захист), то я скажу про це слово». — «Кажі!» — «Якщо хан та його слуги, — сказав казі́й, — переб'ють усіх людей, серед кого ж тоді житиме його слава?». Чінгіз-хан почервонів од гніву й випустив із рук сагайдак зі стрілами, проте стримав своє роздратування і лише відмовив: «Я вважав тебе чоловіком мудрим та проникливим, а із цих твоїх слів мені стало зрозуміло, що справжнього розуму в тебе немає, і думки твого розуму малі. Правителів на світі багато. Я творив загальну різню і розруху повсюди, куди ступали копита коней війська Мохаммеда Огузького [Хорезм-шаха]. А позосталі народи, які знаходяться в країнах інших правителів, складуть оповіді на мою славу». Казій опісля того потрапив у немилість». Таким-от чином Рашид ед-дін передає оповідання очевидця Вахід ед-діна Бушенджі, гарджистанського казі́я, в передачі персомовного історика Джузджані (нар. бл. 1193 р.), казі́я, який під час першої облоги Герата монголами (в 1221 р.) потрапив до них у полон. Історичний анекдот, наведений в «Табакат-е Насирі» Джузджані, дещо в зміненому вигляді поданий у «Равзат-ас-сафа» («Сади чистоти») Мохаммеда ібн Хавендшаха на прізвище Мірхонд

(1433-1498), який, як відомо, належав до науково-літературного гуртка, створеного в Гераті великим поетом Алі-Шером Навої.

У багатьох випадках Алі Сафі вказує на джерела запозичень оповідань із творів своїх попередників, зокрема Мохаммеда Ауфі, Убейда Закані, із творів свого батька Хусейна Ваїза аль-Кашефі, а також своїх великих сучасників Алі-Шера Навої та Абдаррахмана Джамі. Він також активно використовував матеріал із літературної антології-тазкіре не завжди достовірного і гідного віри Давлятшаха Самарканді (пом. у 1494/1495 р.) «Тазкіре аш-шуара» («Антологія поетів»), а також із менш відомих творів, писаних як арабською, так і перською мовою. Йому був однаково добре відомий твір видатного перського вченого-енциклопедиста, лікаря і філософа з міста Рей Абу-Бекра Мохаммеда ібн Закарія ібн Ях'я ар-Разі (865-925) «Духовна медицина», написаний арабською мовою (розділ 16-й «Про неприйняття даремного захоплення, безглузвих звичок, схильності до марних забав та фанатичності у віровченні»). («Про одного мудрого царя розповідали, що він мав звичку постійно теребити якусь річ на своєму тілі — я вважаю, що то була його борода — і ця звичка довго не покидала його і про неї вже стали часто говорити між собою близькі до його люди. А саме забудькуватість, неуважність і нетям людини вдаряють лише по ній самій. Ото раз якось один із його візирів сказав йому: «О повелителю, вияви стосовно цієї звички рішучість, яка притаманна наймудрішим». Цар почервонів і запалав гнівом, але вже ніхто й ніколи потому не бачив, аби він повернувся до неї»).

Проте Алі Сафі не завжди виступає таким собі компілятором та укладачем, він, як зазначає М. Занд, не обмежується лише писемними джерелами — і в цьому його відмінність од багатьох його попередників. «Він включає до своєї книги зразки гератського міського фольклору — до них відносяться оповідання про Джамі, оповідання про Бінаї та Алі-Шера Навої та всі інші оповідання, дія яких відбувається в Гераті у XV ст., а також такі оповідання, які він уперше вводить в обіг від свого імені...» Алі Сафі з повним правом можна назвати творчим письменником з великою ерудицією, який не просто компонував анекдоти за тематичним принципом, а й опрацьовував їх, роблячи ближчими й зрозумілішими сучасному читачеві, в міру того, наскільки анекдоти з-за своєї лаконічності взагалі піддаються

переробці. Однак уже в більших творах розповідного типу, часто літературного походження, зокрема «Шляхетний грабіжник із Халеба», «Користь від когутячої голови» за версією Дибіля Хузаї, «Жебраки-плутяги», він уже зміг на повну силу появити свій літературний хист.

Загальний підсумок книги «Латаїф ат-таваїф» Алі Сафі можна висловити рядками шейха Фарід ед-діна Аттара, нехай освятиться його могила:

*Будь любомирний, як Іса, й веселої натури,
Бо хнюпиться лишень віслюк з досади і зажури.*

Роман ГАМАДА

ЗАХОПЛЮЮЧІ РОЗПОВІДІ

**В ім'я Аллаха — все милостивого,
все милосердного!***

Віддавши належну похвалу Господові і прославивши святого його Посланця та возвеличивши його наступника, нехай же він буде благословен та увесь рід його благословенням вічним, отаке розказує мерзенний і жалюгідний раб, присуд якого — нужденність і погибель, Алі син Хусейна Ваїза аль-Кашефі, відомий на прізвисько Сафі, нехай Аллах споможе йому своєю сокровенною милістю.

Примхливість долі та мінливість днів змусили цього раба у дев'ятсот тридцять дев'ятому році, коли він знайшов порятунком після однорічного гератського ув'язнення, у якому зазнав безмірних страждань та численних знегод, покинути межі Герата і прибути в гори Гарчистану. В оцій благодайній країні випала йому честь стати наближеним високодостойного правителя, який сподобився підтримки в Аллаха ласкавого, покровителя правої віри та опори ісламу, нищителя тиранії й насильства, поборника держави і захисника народу шаха Мохаммед-Султана, нехай одтінь його милості буде вічно розпростерта над його підданцями.

Я прибув у цей край, як до Господа в рай,
Від страждання і мук хоч бери і вмирай.
Вічно дякувать Богові буду за те,
Що султан моїм мукам поклав нині край.
Після горя чекає нас вічний Едем,
Як не віриш мені, то в Корані читай.

І коли серце цього безщасного упевнилось, що служники, які стоять біля цього царського порогу, та мешканці оцього величного палацу є втіленням мудрощів, набутих ученням, та достоїнств, дарованих від народження, він із якнайбільшим прагненням поспішив до другування із ними та слугування їм. І тоді в його кволих помислах та немічному розумі виросла думка влаштувати їхнім душам пишну учту, на якій би прозвучали захоплюючі історії й притчі людей велемудрих та втаємничених, що він давніше зібрав, та розважили серця любителів дотепних висловлювань, що він перед тим скомпонував.

Нехай же читання оцих оповідань та історій, жартів і дотепів провадить до радощів та веселощів, і нехай вдовольняються ними, звільнившись від справ марних та суєтних, та знаходять перепочинок після зібрань вельможних і простолюдних, які є призводом зажури натур благородних та причиною нудьги характерів шляхетних. А коли ж осяде на дзеркалах сердець осяйних, у яких видно ввесь світ, як малий, так і великий, іржа турботи й пилюка стурбованості, нехай оці жартування зметуть пилюку та зчистять іржу.

Благородний шейх Мусліх ед-дін Сааді Шіразі, нехай над ним буде вічна милість Божа, стосовно цього зволив сказати:

Якщо очима розуму судить,
То в світі найвартнішим є мовчання.
Я не кажу: «Замкни свої уста»,
Та зваж, щоб слово не було останнім.
Доречні суперечки, як вони
Підносять благородні поривання.
Поезія, і шахи, жарти й сміх
Женуть з душі нудоту і зітхання.
Одвічна в світі лиш Господня суть,
Вона не знає змін, ані вагання.

Надія на Господа і уповання на безконечну благість його — запорука того, що оці жарти, дотепи, історії й притчі, створені проникливим розумом мудреців, припадуть до натури мужам витонченим, які завітали на оце зібрання, та будуть схвалені людьми високовченими, які прийшли в оце товариство.

Воістину, Аллах провадить нас прямою дорогою від першого дня й до останньої години.

ГЛАВА ПЕРША

*Про бажаність жартів та про деякі дотепи святого Пророка
і його наступника, нехай буде мир і благословення над ними обома,
а також його нащадків та сподвижників,
нехай Аллах буде ними вдоволений*

Нехай не залишиться таємницею розказуване в достовірних хадісах та одкровенних переказах, що святий Пророк, мир йому і благословення Боже, зволив жартувати із ріднею та своїми жінками, а також із сподвижниками та їхніми дітьми, і сподвижники його так само сипали жартами в його прибутності, і святий Пророк сміявся од їхніх жартувань. На потвердження цього розповідають, що на його зібранні багато читали всіляких історій, Пророк слухав і казав йому іще читати, і часом отого читання було понад сто бейтів. Також на його зібранні розказували подоволі всіляких історій та повчальних притч із літ минулих, а було й так, що він сам оповідав різні історії, що скоїлися у стародавні часи.

* * *

Абдаллах Харіс ібн Джуз Сагмі, нехай помилує його Аллах, розказував: «Я не бачив, аби хтось більше жартував од Пророка, проте всі його жарти були суцця істина». І так само розказував він: «Я не бачив, аби хтось більше сміявся од Пророка».

* * *

Джарір ібн Абдаллах аль-Джабалі, нехай помилує його Аллах, розказував: «Відтоді, як я ввірував у Пророка, жодного разу не було так, аби він не усміхався мені при зустрічі».

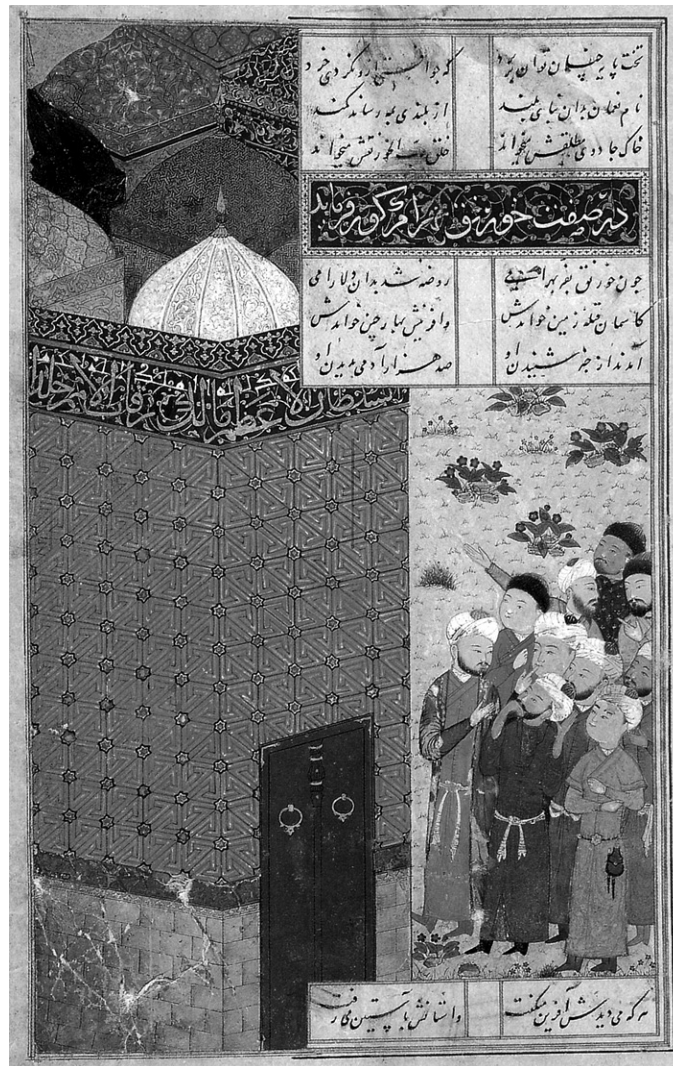
* * *

Відомо, що найближчі його сподвижники якось сказали йому:

— О Посланцю божий, ти так часто жартуєш із нами, чи личить воно твоєму пророчому санові?

Відповів їм Пророк:

— Воістину, те, що кажу я, є істиною.

Іще ж він зволив сказати:

— Господь, нехай же він буде славлений та звеличений, за правдивий жарт не робить догани.

Відомо також, що Пророк зволив сказати:

— Негідний той чоловік, який говорить брехливі слова, аби лишень розважити людей.

А потому сказав іще:

— Нехай абищо такому чоловікові.

* * *

Вчені мужі кажуть, що ці висловлювання Пророка ясують нам те, що коли хтось правдивим жартом смішить людей, жодного прогріху в тім немає. Що ж стосується сказаного ним: «Не сперечайся з єдиновірним братом своїм та не бери його на кпини», то це слід розуміти таким чином: «Не надто щируй у жартуванні і не роби його своєю звичкою, з тим що безнастанні жарти є причиною безупинного сміху, а через те черствіють серця, з'являється безтурботність і люди забувають споминати Бога, нехай же він буде благословенний та звеличений. І коли хтось у жартах виказує надмір і виходить за межі розумного, той завдає прикрощів своєму єдиновірному братові, кривдить його натуру і таким жартуванням уймає честі собі та понижує свою гідність. Що ж стосується розумних та справедливих жартів, то вони не лише дозволені, а й потрібні, оскільки вони є причиною приязні і любові. Відомо також, що Пророк, нехай Аллах благословить його та весь рід, зволив сказати: «Нехай щирий мусульманин буде веселуном та дотепником, а криводушний — із кислим видом та насупленими бровами». Святий повелитель правовірних Алі, нехай над ним буде мир, сказав: «Жодної біди в тім немає, коли хтось так сипле дотепами, що позбавляє людей лихого гумору і звеселяє їхню натуру».

Шейх Фарід ед-дін Аттар, нехай освятиться його могила, сказав:

Будь любомирний, як Іса, й веселої натури,
Бо хнюпиться лишень віслюк з досади і зажури.

* * *

Дійшло до нас, як один із учених мужів говорив: «У «Книзі, гідній довіри» прочитав я, як одного разу святий Пророк, нехай буде над ним мир і благословення Боже, сидів зі святим повелителем правовірних Алі, нехай буде над ним мир, і ласували вони фініками. Святий Пророк тихцем підкладав кісточки з фініків, що з'їдав він, до кісточок святого повелителя. Коли вони скінчили їсти, перед святим повелителем назбиралась чималенька купа кісточок, а перед святим Пророком не було нічого.

Святий Пророк сказав жартома святому повелителеві:

— Воістину, перед ким назбиралося стільки кісточок, той великий прожера.

Святий повелитель відказав йому:

— Хто їсть фініки з кісточками, той іще більший прожера.

* * *

Розказують, що одного разу прийшла якась жінка до Пророка й сказала:

— О посланцю Аллаха, тебе кличе мій чоловік.

Спитав Пророк:

— Твій чоловік часом не той, у якого в очі є біле?

— Ні, клянуся Богом! — вигукнула жінка.

Засміявся Пророк і відмовив:

— Немає такої людини, аби в неї не було в очі білого й трохи чорного, от тільки щоб не було в ньому лихого.

* * *

Розказують, що Сафія донька Абдальмуталліба, яка була святому Пророкові тіткою, прийшла до нього вже старезною бабою і сказала:

— О посланцю Аллаха, помолися за мене, аби я потрапила до раю.

Пророк відказав їй жартома:

— Старечі жінки у рай не потраплять.

Сафія вийшла від нього і дуже плакала. Пророк посміхнувся і мовив:

— Перекажіть їй, що старечих жінок спершу обернуть на молодих та гарних, а вже потому їх приймуть до раю.

А опісля того він прочитав вірша із Корану: «Воістину, ми створили їх такими, якими ми створили їх, але створили їх незайманими».

* * *

Зоххак ібн Суфйан Калябі був із жителів Медини, і проживав він у Неджаді. Він був одним зі старійшин свого племені, відзначався благородством, проте був надто гидкий на виду. Він прийшов до Пророка засвідчити свою покірність у той час, коли ще не було призначено жінкам носити запинала. Біля Пророка сиділа одна з його пречистих дружин.

— О посланцю, — сказав Зоххак, — у мене вдома zostались дві жінки, які вродою і урочістю кращі від оцієї, що сидить біля тебе. Коли

хочеш, я відпущу одну, і ти оженишся з нею.

Матір правовірних спитала в його:

— Хто із вас гарніший — ти чи твоя жінка?

— Присягаюсь, я гарніший од неї! — вигукнув Ібн Суфйан.

Дуже вже сміявся Пророк з отої їхньої розмови.

* * *

Якогось дня Святий посланець піднявся на казальницю і виголошував проповідь. Він дійшов до такого місця, коли сказав:

— Під час пологів до жінок спускаються два янголи. Один янгол приходить першим і розв'язує жінці сокровенні пута, аби дитинка могла легко з'явитись на світ, а вже потому приходить другий янгол і оті пута назад зав'язує.

— О посланцю Аллаха, — озвався один із його сподвижників, — нещодавно в мене породила жінка, так отой другий янгол усе не приходить.

Святий Пророк зволив лишень осміхнутися.

* * *

А це одна з історій про Махраму ібн Науфаля Загрі, нехай ним буде вдоволений Аллах. Він був жителем Медини і найближчим сподвижником Пророка, а також знавцем родослів'я арабів. Він прожив на світі сто п'ятнадцять років, і коли вже зовсім був зістарівся, осліп на очі. Одного разу, коли він молився в мечеті, йому приспіло до вітру і він устав, щоб вийти надвір.

До нього підійшов Нуайман, узяв його за руку і вивів з мечеті.

— О рабе божий, — сказав йому Махрама, — відведи мене подалі від людських очей в яке тихе місце, аби я зміг справити свою потребу.

Нуайман став водити його то в один бік, то в другий, врешті привів його до дверей мечеті й сказав:

— Отут нікого немає, роби свою справу.

Та отак сказавши пустив його руку і втік. Махрама спокійно розшморгнув шаровари і став мочитися. Люди, що були біля нього, стали його лаяти й корити.

— Чого це ти біля дверей мечеті витягаєш своє гріховиння

і справляєш потребу, та ще на очах у людей?

— Присягаю Богом, — сказав Махрама, — я попрохав того, хто тримав мене за руку, відвести мене подалі від людей в яке тихе місце. Хто ж то був такий, що вступнув мені таку штуку?

— Нуайман ібн Амр Ансарі, — сказали йому.

— От, їй-же Богу, нехай він мені лишень попадеться! — вигукнув Махрама. — Я оцією палицею, що в мене в руках, так його відчухраю, що він довго мене пам'ятатиме.

Коли опісля цієї пригоди минуло кілька днів і Махрама та Нуайман були в мечеті, ввійшов Осман ібн Аффан, який у той час був управителем Медини, став перед міхрабом і почав творити намаз. Нуайман устав з місця, підійшов до Махрами і сказав:

— О батьку вельможний! Оце щойно до мечеті ввійшов Нуайман і перед міхрабом творить намаз. Зараз саме та нагода, коли ти можеш сповнити свою обіцянку.

— О сину, — сказав Махрама, — підведи мене до нього, бо серце моє прагне помсти.

Нуайман узяв його за руку, привів до міхраба і втік. Махрама підняв свою палицю і так учистив Османа по голові, що тому стала текти кров.

— О Махрама! — стали кричати люди. — Що ти зробив? Ти розбив голову управителеві Медини!

Соплемінники Махрами та його родичі стали прохати вибачити йому, і сказали вони:

— Коли ти дозволиш, ми знайдемо Нуаймана і добре вже йому віддячимо за оцей лихий жарт.

— Облиште його, — сказав їм Осман ібн Аффан, — адже Нуайман брав участь у битві при Бадрі, а Пророк сказав, нехай славиться ім'я його, що він учасникам битви при Бадрі прощає усі їхні прогрішення.

ГЛАВА ДРУГА

Деякі проникливі вислови безпорочних імамів, нехай Аллах благословить їх усіх вкупі, та деякі історії про них, і хоча вони не смішні й не дотепні, зате незвичайно витончені й вишукані

У книзі «Поживок для серця», що написав мій батько, нехай над ним буде милість Аллаха, міститься такий переказ: «Якось одного дня святий повелитель Алі мовив: «Я за все своє життя не зробив нічого ні доброго, ні лихого». «О повелителю правовірних, — зчудувалися його сподвижники, — ми не розуміємо оцих слів. З'ясуй же нам, будь ласкав, їх значення». Відказав їм святий повелитель: «Той, хто робить комусь добро, йому те добро повертається як нагорода. Отже, виходить, він теє добро робить задля себе. А той, хто робить комусь лихе, йому оте лихе й повертається. Отже насправді оте лихе робить він задля себе ». Іще ж мовив святий повелитель: «Тлумачення оцих слів подає нам Господь великий та славний: «І той, хто зробив добра вагою на одну пилінку, побачите його; і той, хто зробив зла вагою на одну пилінку, побачите його».

* * *

Одного дня якийсь єврей, аби дошкулити святому повелителеві Алі, сказав:

— Ви іще не встигли поховати свого пророка, як між вами постала незгода.

Відказав йому святий повелитель:

— Ота незгода, що постала між нами, була через розлуку з ним, а не через віру. А от ваші ноги іще не встигли висохнути від води Нілу, як ви сказали своєму пророкові: «О Муса! Постав нам бога — такого бога, як у них».

* * *

Дві жінки засперечалися через немовля і прийшли до святого повелителя Алі, нехай буде над ним мир. Кожна із них стверджувала, що те немовля її.

— Принесіть мені Зу-ль-фікара, ось я розрубаю це немовля навпіл, кожна з них візьме свою половину і таким чином владнається суперечка.

Та, що була справжньою матір'ю, злякалась, що її дитину вб'ють, і сказала:

— О повелителю правовірних! Я відмовляюсь від своєї претензії і залишаю дитину цій жінці, не вбивай її, нехай та дитинка буде в неї.

Святий повелитель зволив сказати:

— Ця дитина твоя, забирай її та йди собі здорова.

Ота жінка забрала свою дитинку й пішла.

* * *

Автор «Книги одкровенної» розказує, що імам Хасан зволив сказати: «Хто не має розуму, той не має виховання, хто не має старання, той не має благородства, хто не має віри, той не має сорому».

* * *

Імаміві Хасану сказали: «Ми бачимо в тобі ознаки величання». «Ви помиляєтесь, — відказав їм імам, — то не величання, а велич, яку нам зволив дати Господь, нехай же він буде великий та славний». А потому імам прочитав вірша Корану: «В Аллаха велич, і в Його посланця, і у віруючих».

* * *

Замахшарі у своїй книзі «Весна праведників» оповідає, що один із достойних арабських вчених був у гостях в імама Хасана, і сказав він:

— Принесіть мені чогось попити.

— Якого напою ти бажаєш? — спитав імам Хасан.

— Я бажаю такого напою, — відказав гість, — що коли його немає, він дорожчий за усяке інше питво, а коли його подоволі, то за нього і не споминають.

Імам велів служникам:

— Дайте йому води.

Усі присутні похвалили проникливість його розуму.

* * *

Садід Ауфі, який був одним із учених мужів своєї доби, у книзі «Зібрання історій» розказує, що в гостях у святого імама Хасана зібралось товариство достойних. Гулям приніс тацю зі стравами, і коли подавав до столу, таця хибнулась йому в руках, і з полумиска на скатертину вилилась гаряча юшка й потекла на одержу святого. Сліди гніву обізначились на його шляхетному чолі. Гулям, умліваючи зі страху й осороми, прочитав вірша із Корану: «...які приборкують гнів». «Я приборкав свій гнів», — відмовив імам. Гулям сказав: «...і прощають людям». «Я простив», — відмовив імам. «...Аллах любить благодійних», — сказав гулям. «Я пускаю тебе на волю й дарую тобі п'ятсот динарів — нехай вони будуть тобі на прожиток», — відмовив

імам.

* * *

Автор «Книги одкровенної» подає оповідання Анаса, який розказував: «Якогось дня я був у світі святого імама Хусейна. Одна із його рабинь, незвичайно гарна на вроду, принесла гілочку васильків і поздоровила його. Імам сказав: «Я звільняю тебе заради Господа». Рабиня поцілувала перед імамом землю і вийшла не тямлячи себе від радощів. «О посланцю Аллаха, — сказав я, — яка ж ціна оцієї гілочки васильків, що ти пустив на волю таку вродливу рабиню?» «О Анасе, — відказав імам, — оце є та мудрість, якої навчає нас Господь великий та славний у своєму Корані: «І коли вас привітають яким-небудь вітанням, то привітайте їх кращим за оте вітання...». Я ж у відповідь на вітання молодой невольниці ослобонив її, бо кращим вітанням для рабині нічого не може бути за волю».

* * *

Один араб у мечеті поспіхом молився, і прохав він для себе райських насолод, золотий палац та чотирьох райських гурій. Почув оту його молитву імам Садждад і сказав йому:

— О арабе, ти замірився із таким убогим калимом висватати собі райських гурій?

* * *

Коли мусульмани завоювали Аджамське царство, вони взяли в полон доньку падишаха Єздигерда, яку звали Шагрбану, відвезли її до Медини і хотіли продати. Проте святий повелитель, нехай над ним буде мир, не згодився на таке діло, і сказав він: «Не дозволено торгувати царями та їхніми дітьми». Опісля того її звінчали з імамом Хусейном, нехай над ним буде мир, і вона породила від нього імама Зейн аль-Абедіна.

Одного дня Валід ібн Абдальмалік ібн Марван, аби дошкулити, сказав імамові Садджаду:

— Якщо ти намірився стати халіфом, то краще покинь цю думку, бо ти негідний цього сану.

— Я і в голову собі такого не клав, — відмовив йому імам, — але чому ти кажеш, що я негідний такого сану?

— Тому що ти народжений від рабині, — сказав Валід, — твоя матір Шагרבану, яку привезли полонянкою з Аджаму.

— Ісмаїл син Ібрагіма був пророком і народженим від пророка, — відмовив йому імам, — і народився він від рабині, яку звали Гаджар, а останній із пророків Мохаммед, нехай над ним буде мир і благословення боже, був із роду Ісмаїла.

Став Валід як непришнний од такої відповіді імама.

* * *

Імам Джафар Садик був ув'язнений халіфом Мансуром. Він сидів у в'язниці, і йому давали їсти, аби не помер з голоду. Одного дня прийшла у в'язницю благочесна жінка, яка велико шанувала святу родину. Вона принесла дві ячмінні паляниці, які сама спекла, дала їх у руки темничникові й попрохала віднести імамові.

Темничник відніс їх імамові і сказав:

— Приходила така-то благочесна жінка, яка велико шанує вашу родину, принесла оці дві ячмінні паляниці і присягається, що то чиста їжа, яку дозволено заживати, і прохала, щоб імам попоїв.

Проте імам не подякував навіть, він відіслав ті паляниці назад і сказав:

— Перекажи їй он що: «Я знаю, що це чиста їжа, але ти прислала її мені на підносі нечистому».

* * *

У книзі «Найкраще із вибраного» Ібн Джаузі розповідається, що якось спитали в імама Джафара Садика: «Який смак має вода?» — «Вода має смак життя», — відказав імам.

* * *

Якось Гарун ар-Рашид сказав імамові Мусі Казиму:

— Назви мені межі земель Фадака, щоб я повернув їх тобі. Я гаразд знаю, що над вашою родиною вчинили насильство, а ті землі, звісно ж, належаться вам, синам Фатими, по праву.

— Коли я назву землі, які нам належать по праву, — відказав імам, — у тебе не стане серця оте все мені повернути.

Гарун заприсягнувся, що поверне. Тоді імам сказав:

— Перша межа — Аден.

Змінився Гарун на виду од тих слів, а тоді велів:

— Кажи далі.

— Друга межа — Самарканд, — сказав імам.

Лице Гаруна пожовкло од гніву.

— Кажи далі, — велів він.

— Третя межа — Магриб Африканський, — сказав імам.

Колір Гарунового лица із жовтого зробився червоний.

— Кажи далі, — велів він.

— Четверта межа — Вірменська ріка.

Колір Гарунового лица із жовтого став чорним. Він іще дужче розсердився і насупив брови. Він довго сидів понуривши голову, а потому підвів її і сказав:

— О Казиме, ти насправді назвав межі моєї держави, а не свого поселення, тобто ти назвав ті землі, які по праву належать вам, синам Фатими, і які ми, сини Аббаса, відняли у вас силою.

— О Гаруне, — відказав імам, — я із самого початку говорив тобі, що ти на ці межі не згодишся, а ти мене не послухавсь.

Опісля цієї розмови Гарун заповзяв у серце злість на імама і надумався його вбити. Ях'я ібн Халід Бармакі догадався про оцей його намір і вирішив оступитись за імама. Через якийсь час в імама на долоні з'явилася якась пляма, й імам сказав, що це віщий знак, який з'являється в імамів перед смертю. Кажуть, що Гарун отруїв імама, а Ях'ю через те заступництво віддав на страту.

* * *

У переказах про імама Алі-Різу ідеться, що якимось він зволив сказати: «Наслідуйте ворона у трьох його властивостях. По-перше, в його усамітненні, адже він завжди парується в тихих та відлюдних місцях і ніхто ще не бачив його шлюбівання. По-друге, в його неоспалості, адже він ніколи не відкладає вечірніх запасів на день завтрашній і вилітає на роздобутки щойно благословиться на світ. По-третє, у його

обережності, адже коли він заглядить когось іще здалеку, зараз без надуми втікає, аби йому не вчинили кривди».

* * *

У «Книзі одкровенній» Гафіза Абд-аль-Азіза Дженабаді розповідається, що імам Мохаммед Такі зволив сказати: «Є на світі чотири речі, що сприяють людині у добрих вчинках. По-перше, це чесність, по-друге — щирість, по-третє — знання, по-четверте — талан».

Іще зволив сказати: «Благочесна людина притягує до себе дружбу інших».

Іще зволив сказати: «Красота людини полягає в її язиці, а довершеність — у її розумі».

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте,
будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ